

Anna Faber-Chojnacka

Czasopisma dziecięce i młodzieżowe w Krakowie w dwudziestoleciu międzywojennym I ich charakterystyka ilościowa

1. ROZWÓJ ILOŚCIOWY I TYPOLOGIA CZASOPISM

Z badań przeprowadzonych nad prasą krakowską wiadomo, iż w Krakowie w dwudziestoleciu międzywojennym ukazywało się ogółem ponad 500 tytułów czasopism¹. Wśród nich 70 to czasopisma dla dzieci i młodzieży, które odgrywały istotną rolę w kształtowaniu postaw moralnych i estetycznych młodych odbiorców². Pisma te stanowiły środek ciągłego oddziaływania na młodego czytelnika poprzez tekst słowny oraz obrazowy zawarty w ilustracjach, rysunkach, fotografiach. Czasopisma rozprowadzane drogą prenumeraty wpływały na konkretną stałą grupę młodych odbiorców i były najszybszym środkiem przekazywania myśli, poglądów i przekonań. Koncepcję wychowywania młodego pokolenia za pomocą czasopism dla nich wydawanych realizowały szkoły, Kościoły i organizacje młodzieżowe. Charakter prasy młodzieżowej zależał od założeń danej organizacji, funkcji, jakie pragnęła wypełniać szkoła oraz celów religijnych Kościoła. Na łamach pism dokonywano formowania nowego modelu literatury dla dzieci.

Czasopisma dla dzieci i młodzieży można ująć w następujące grupy:

a) dla dzieci od 9 do 12 lat (trzecia – piąta klasa). Zawierają one, oprócz tekstów literackich, pieśni, łatwe artykuły i wiadomości popularnonaukowe, reportaże, notatki dziennikarskie, ciekawostki³;

b) dla dzieci starszych, od 12 do 15 lat (klasy VI – VIII), podejmujące tematykę trudniejszą – w porównaniu z pismami dla dzieci młodszych – często związaną z aktualnymi wydarzeniami. Zawierają treści o charakterze poznawczym; są to zatem

magazyny z przewagą reportaży, nawiązujących np. „do zainteresowań podrózniczoturystycznych czytelników, artykułów popularnonaukowych z różnych dziedzin wiedzy: przyrody, geografii, historii, techniki. Posługują się często różnymi formami dziennikarskimi, satyrą, w niewielkim stopniu wierszem, nowelą czy powieścią w odcinkach. Publikują materiał terenowy oraz prowadzą rozległą korespondencję z czytelnikami”⁴;

c) dla młodzieży szkolnej:

- gimnazjów i liceów,
- szkół zawodowych,
- seminariów nauczycielskich,
- szkół powszechnych.

Czasopisma szkolne były wydawane przez uczniów gimnazjów i liceów, czasem przy współudziale nauczycieli. Przeznaczone były dla odbiorców w wieku do 15 lat, ale przede wszystkim dla młodzieży starszej⁵.

Drugą grupę pism stanowi prasa młodzieżowa. Mianem tym określamy ogół gazet i czasopism adresowanych do odbiorców od 14 do 25 roku życia (od ukończenia szkoły podstawowej do uzyskania samodzielności życiowej), preferujących treści, które mogą zainteresować ten krąg odbiorców (rozrywkowe, popularnonaukowe, problemowe, omawiające kwestie młodzieżowe, zawierające elementy poradników itp.), wydawanych zwykle przez związki i organizacje młodzieżowe (OMTUR, ZNMS, ZHP, ZMP, ZMW) bądź przez wyspecjalizowane instytucje wydawnicze, organizacje polityczne, społeczne, kulturalne i Kościół.

W grupie tej znajdują się:

- a) pisma wydawane przez Kościół, związki i stowarzyszenia religijne;
- b) pisma wydawane przez związki, stowarzyszenia, zrzeszenia, organizacje młodzieżowe i społeczne;
- c) pisma dla młodzieży wydawane z inicjatywy osób prywatnych;
- d) pisma harcerskie⁶.

Ilość czasopism dla dzieci i młodzieży w Krakowie co roku ulegała zmianie. Powstawały pisma nowe, niektóre z nich szybko kończyły swój żywot. W tabeli 1 przedstawiono ilości nowo powstałych tytułów w poszczególnych latach.

Ilość nowo powstałych tytułów dla dzieci i młodzieży
w dwudziestoleciu międzywojennym w Krakowie

Rok założenia pisma	Ilość tytułów
1918	4
1919	8
1920	4
1921	3
1922	5
1923	-
1924	1
1925	7
1926	6
1927	3
1928	5
1929	3
1930	3
1931	2
1932	3
1933	5
1934	-
1935	2
1936	1
1937	2
1938	3
1939	-

Źródła: Obliczenia własne na podstawie materiałów zgromadzonych przy pisaniu rozprawy doktorskiej⁷.

Z analizy danych zawartych w tabeli 1 wynika, że liczba nowo powstałych tytułów interesujących nas czasopism pulsująco wzrasta w zależności od lat. Największa ilość przypada na rok 1919 – 8, lata 1925 i 1926 (7 i 6) oraz rok 1933 (6 tytułów). Dane wskazują, że najwięcej pism powstało na początku dwudziestolecia, co można wytłumaczyć faktem odzyskania niepodległości, chęcią działania wychowawczego wydawców oraz możliwościami swobodnego wypowiedzania swoich myśli na łamach pism.

Trzy czasopisma stanowiły kontynuację sprzed I wojny światowej. Pierwsze z nich to „Mały Światek” ukazujący się od roku 1887 przez 52 lata. Początkowo wydawany był we Lwowie, następnie w Poznaniu, a od 1928 roku w Krakowie. Pismo przeznaczone było dla dzieci starszych (od 12 – 15 lat), chociaż znaleźć w nim można artykuły adresowane do dzieci młodszych. Drugim czasopismem dla dzieci i młodzieży, powstałym w 1913 roku, był „Murzynek”, ilustrowany miesięcznik poświęcony misjom katolickim w Afryce, wydawany przez Sodaliję św. Piotra Klawera. Trzecim pismem – o najdłuższym okresie wydawania – był „Przyjaciel Sług”, ukazujący się od 1898 roku z przerwą w latach 1922 – 1929. Od 1929 roku pismo zmieniło nazwę na „Głos Dziewcząt Polskich”. Dwumiesięcznik ten, wydawany przez Stowarzyszenie św. Zyty, poświęcono sprawom wychowania religijnego. Drukowano też artykuły o tematyce gospodarczej, lekarskiej, zamieszczano porady gospodarcze i higieniczne – głównie dla dziewcząt.

Tabela 2

Pisma dla dzieci i młodzieży w Krakowie od 1918 – 1939

Rok	Liczba tytułów		
	założonych	ukazujących się	zlikwidowanych
1918	4	4	-
1919	8	12	9
1920	4	6	1
1921	3	8	2
1922	5	11	5
1923	-	4	1
1924	1	4	1
1925	7	11	3
1926	6	14	1
1927	3	16	4
1928	5	16	4
1929	3	18	4
1930	3	17	3
1931	2	16	3
1932	3	16	3
1933	5	18	2
1934	-	15	1
1935	2	16	3
1936	1	14	3
1937	2	13	3
1938	3	14	3
1939	-	11	11

Źródło: obliczenia własne.

Z danych zawartych w tabeli 2 wynika, że ilość tytułów pism dla dzieci i młodzieży wyraźnie wzrasta w latach 1926 – 1929, przy czym najczęściej odnotowano ich w latach 1929 i 1933 (18 tytułów). Natomiast początek dwudziestolecia międzywojennego charakteryzuje się wielkościami mniejszymi: w 1919 było 12 tytułów, a w 1922 – 11 tytułów. Najmniej czasopism z tej grupy odnotowano w latach 1918, 1923 i 1924 – tylko po 4 tytuły, co łączy się ze zjawiskiem likwidacji pism i ich żywotnością.

CZĘSTOTLIWOŚĆ UKAZYWANIA SIĘ I ŻYWOTNOŚĆ PISM

Problemem badawczym staje się typologia omawianej prasy dla dzieci i młodzieży z punktu widzenia częstotliwości ukazywania się poszczególnych tytułów oraz według długości okresu ich wychodzenia. Podejmując próbę określenia roli i miejsca czasopism przeznaczonych dla dzieci i młodzieży w dwudziestoleciu międzywojennym oraz rozpatrując zasięg czytelniczy, wypadnie stwierdzić, że decydujący wpływ miały tu oba wspomniane czynniki.

Tabela 3

Częstotliwość ukazywania się czasopism dla dzieci i młodzieży
w Krakowie w latach 1918 – 1939

Częstotliwość	Ilość tytułów
tygodnik	3
dwutygodnik	7
miesięcznik	30
kwartalnik	7
nieregularnie	23

Z tabeli 3 wynika, że wśród interesujących nas czasopism dominowały miesięczniki. Pisma ukazujące się nieregularnie też pomyślane były najczęściej jako miesięczniki. Bliższą analizę czasokresu ukazywania się czasopism dla dzieci i młodzieży przedstawia poniższa tabela.

Trwałość czasopism dla dzieci i młodzieży
(czasokres ukazywania się) w latach 1918 – 1939

Okres	Ilość tytułów
do 1 roku	34
do 2 lat	11
do 3 lat	7
do 4 lat	1
do 5 lat	1
do 7 lat	4
do 8 lat	2
do 10 lat	1
do 11 lat	1
do 13 lat	2
do 14 lat	1
do 17 lat	1
do 20 lat	1
do 21 lat	1
do 26 lat	1
do 52 lat	1

Z analizy danych zamieszczonych w tabeli 4 wynika, że czasokres ukazywania się pism dla dzieci i młodzieży był na ogół krótki i wynosił przy 34 tytułach zaledwie rok, przy 11 – 2 lata, a tylko 3 lata drukowano 7 pism. Pozostałe 18 czasopism wydawano w dłuższych okresach czasowych.

W grupie 70 czasopism dla dzieci i młodzieży w dwudziestoleciu międzywojennym – jak już wspomniano – przez blisko 1 rok ukazywały się 34 tytuły, do 2 lat 11 tytułów, do 3 – 7 pism. W przedziale od 4 do 52 lat ukazywały się pojedyncze tytuły, ewentualnie po 2 periodyki (do 5, 8 i 13 lat). Natomiast do 7 lat wydawano 3 pisma. Najczęściej drukowano czasopisma szkolne jako miesięczniki (13), Kościół wydał 7 tytułów, natomiast związki – 5. Nieregularnie wydawane czasopisma najczęściej firmuje Związek Harcerstwa Polskiego (12 tytułów), a szkoły tylko 8 pism.

Trwałość pism dla dzieci i młodzieży
wydawanych w Krakowie w latach 1918 – 1939
z uwzględnieniem tytułów, częstotliwości i wydawców

Okres ukazywania się	Tytuł, częstotliwość, wydawca
1	2
do 1 roku	<p><i>Codzienny Goniec Harcerski</i> niereg. ZHP, <i>Czwartak</i> niereg. Gmina kl. VI im. św. Jana Kantego Gimnazjum IV Realnego, <i>Duch Trzynastka</i> niereg. ZHP, <i>Dym</i> niereg. ZHP, <i>Dziatwa Polska</i> dwutyg. Janina Lipińska, <i>Gazetka Szkolna</i> niereg. Gimnazjum im. St. Konarskiego, <i>Hejnał</i> dwutyg. Stanisław Witold Balicki, <i>Humor Studencki</i> niereg. Grupa młodzieży krak. szkół średnich, <i>Jeszcze Jedno</i> niereg. ZHP, <i>Łza Krokodyla</i> niereg. ZHP, <i>Młoda Polska</i> niereg. Jan Lemiesz, <i>Młode Życie</i> mies. Karol Krzetuski, <i>Młodzi! Na morze</i> niereg. Sławomira Lange-Marcinkowska, <i>Młodzież Misyjna</i> mies. Aleksander Ogórkiewicz, <i>Nasz Przegląd</i> niereg. Witold Zechenter, <i>Nasz Świat</i> niereg. A. Solecki, <i>Nasze Pisemko</i> niereg. ZHP, <i>Nasze Życie</i> niereg. Krak. Koło Stow. Sł. Ob. <i>Natura</i> mies. Jan Liszka, <i>Obrok Duchowy</i> niereg. F. Piwowar, <i>Pierwsze Wzloty</i> niereg. Tadeusz Kwieciński, <i>Pisemko Techniczno-Naukowe</i> dwutyg. młodzież szkół średnich, <i>Płomienie</i> mies. Ryszard Fryderyk Blumenkranz,</p>

1	2
	<p><i>Podwawelski Harcerz</i> mies. ZHP, <i>Rozkazy...</i> niereg. Władysław Szczygieł, <i>Słoneczko</i> tyg. L.M. Ziemkiewicz i H. Suligowski, <i>Strażnica</i> mies. Aleksander Weryha-Dorowski, <i>Śmieszna Historia</i> niereg. ZHP, <i>Światłocienie</i> mies. dr Michał Szyszka, <i>Świt</i> tyg. Adam Dziurzyński, <i>Trzynastek</i> niereg. ZHP, <i>Znicz</i> mies. Stanisław Witold Balicki, <i>Zupa Obozowa</i> niereg. ZHP, <i>Żaczek Nadwiślański</i> mies. Józefa Wagnerówna</p>
do 2 lat	<p><i>Młodzi</i> mies. Jan Bulanda, <i>Młody Las</i> mies. ks. Stanisław Kuźnar, <i>Młozik</i> niereg. ZHP, <i>Nasza Myśl</i> mies. Stanisław Szpilczyński, <i>Nasze Myśli</i> mies. Zofia Wolska, <i>Nowe Życie</i> mies. Waleria Żeleńska, <i>Nowiny Krajoznawcze</i> tyg. Stanisław Szpilczyński, <i>Pierwsze Kroki</i> dwutyg. Krystyna Smolarska, <i>Wiadomości Harcerskie</i> niereg. Józef Korpała, <i>Z Ławy Szkolnej</i> kwart. Alfred C.M. Szkróbka, <i>Zew Młodej Wsi</i> mies. Antoni Koziół</p>
do 3 lat	<p><i>Biuletyn Działu...</i> kwart. ks. Marian Lazur, <i>Gazetka Szkolna</i> niereg. dr Melania Skorzeplanka, <i>Nasza Droga</i> mies. Prywatne Sem. Nauczycielskie Żeńskie, <i>Płomienie</i> dwutyg. Adam Ciołkosz, <i>Promyk</i> mies. C. Piórkówna,</p>

1	2
	<p><i>Rycerzyk</i> mies. Władysław Koss, <i>Zew</i> mies. Władysław Hajdukiewicz</p>
do 4 lat	<p><i>Błękitna Ósemka</i> niereg. Zdzisław Nardelli</p>
do 5 lat	<p><i>Echo Salezjańskiej...</i> mies. Fundacja Schroniska Lubomirskich</p>
do 7 lat	<p><i>Błyski</i> mies. Jadwiga Brodowiczówna, <i>Cześć Marii</i> mies. ks. Józef Mazanek, <i>Gazetka</i> mies. Jerzy Jurkiewicz, <i>Wiadomości Abstynenckie</i> kwart. Tadeusz Olpiński</p>
do 8 lat	<p><i>Nasza Myśl</i> kwart. brat Viator, <i>Świt</i> mies. Jadwiga Brodowiczówna</p>
do 10 lat	<p><i>Znicz</i> mies. Franciszek Młeczko</p>
do 11 lat	<p><i>Przyjaciel Sług</i> kwart. M. Surmińska</p>
do 13 lat	<p><i>Dziś i Jutro</i> mies. Julia F. Bronikowska, <i>Przewodnik Młodzieży Żeńskiej</i> mies. Mateusz Zdebski</p>
do 14 lat	<p><i>Hostia</i> kwart. ks. Józef Bok</p>
do 17 lat	<p><i>Młoda Polska</i> mies. Jan Owiński</p>
do 20 lat	<p><i>Miesięcznik Krajoznawczy</i> mies. Leopold Węgrzynowicz</p>
do 21 lat	<p><i>Młódzież Polska</i> mies. Ludwik Kasprzyk</p>
do 26 lat	<p><i>Murzynek</i> mies. A. Świerzyński</p>
do 52 lat	<p><i>Mały Świątek</i> dwutyg. Julia F. Bronikowska</p>

PRZYPISY

¹ Badania takie prowadzone są w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej krakowskiej WSP. Powstały tu liczne prace magisterskie, z których fragmenty drukowano, np.: M. Pachut, *Krakowskie czasopisma dla dzieci i młodzieży w latach 1918 – 1939* (komunikat), w: *Prasa dziecięca i młodzieżowa*, pod red. M. Adamczyka i J. Jarowieckiego, Kielce 1982, s. 165. Zob. też: M. Szymura, *Czasopisma krakowskie okresu międzywojennego w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej*. Praca magisterska napisana pod kier. J. Jarowieckiego, Kraków 1981, maszynopis w zbiorach Katedry. W pracy Cz. Brzozy pt. „*Polityczna prasa krakowska 1918 – 1939*” odnotowano 674 tytuły (Kraków 1990, s. 28).

² Nie uwzględniono czasopism dla młodzieży akademickiej (12 tytułów) oraz dla młodzieży żydowskiej bez względu na język (10 tytułów). Błędne wydają się zatem być wyliczenia Cz. Brzozy, który pisze o 49 tytułach pism dziecięcych i młodzieżowych (*Polityczna prasa krakowska...*, s. 36).

³ J. Jarowiecki, *Prasa dla dzieci i młodzieży oraz prasa młodzieżowa w latach 1918 – 1939*, w: *Prasa dziecięca i młodzieżowa*, pod red. M. Adamczyka i J. Jarowieckiego, Kielce 1982, s. 13.

⁴ Tamże, s. 15. Zob. nadto: I. Socha, *Czasopisma młodzieży szkolnej w Polsce 1918 – 1930*, Katowice 1986, s. 13 – 14, 41 i in.

⁵ Tamże, s. 29, 35.

⁶ Por. *Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław 1978, s. 171; J. Jarowiecki, *Czasopisma dla dzieci i młodzieży, Cz. 1: 1918 – 1945*, Kraków 1990, s. 36 i n.

⁷ Anna Faber-Chojnacka, *Wychowawcza rola czasopism dla dzieci i młodzieży w Krakowie w dwudziestolecu międzywojennym*. Praca doktorska napisana pod kierunkiem J. Jarowieckiego w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej WSP w Krakowie, Kraków 1988. Streszczenie opublikowano w: *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie*, z. 147: *Prace Bibliotekoznawcze VI*, Kraków 1991, s. 269 – 277.